

ЕТНОЛОГІЯ

УДК 39(477.85)«18»

Иван ВОРОТНЯК

ТРАДИЦІЙНА КУЛЬТУРА І ПОБУТ РУМУНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ Л. А. СИМІГІНОВИЧА-ШТАУФЕ І Е. ФІШЕРА

Стаття присвячена етнографічному вивченню культури і побуту румунського населення Буковини австрійського періоду вченими-етнографами Л. А. Симігіновичем-Штауфе і Е. Фішером. Висвітлено життєвий шлях і наукову діяльність дослідників, проаналізовано особливості викладу ними фактологічного матеріалу і використання порівняльно-етнографічного методу.

Ключові слова: етнографія Буковини, румунська спільнота, культура і побут, австрійські дослідники.

Иван ВОРОТНЯК

ТРАДИЦИОННАЯ КУЛЬТУРА И БЫТ РУМЫНСКОГО НАСЕЛЕНИЯ БУКОВИНЫ В НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЯХ Л. А. СИМИГИНОВИЧА-ШТАУФЕ И Э. ФИШЕРА

Статья посвящена этнографическому изучению культуры и быта румынского населения Буковины австрийского периода учеными-этнографами Л. А. Симигиновичем-Штауфе и Э. Фишером. Освещены жизненный путь и научная деятельность исследователей, проанализированы особенности изложения ими фактологического материала и использование сравнительно-этнографического метода.

Ключевые слова: этнография Буковины, румынская община, культура и быт, австрийские исследователи.

Ivan VOROTNYAK

TRADITIONAL CULTURE AND LIFE OF THE ROMANIAN POPULATION IN BUKOVINA IN RESEARCH L. A. SYMYHINOVYCH-SHTAUFE AND E. FISHER

This article is devoted to ethnographic study of culture and life of the Romanian population of Bukovina period of Austrian scientists and ethnographers L. A. Symyhionovych-Shtaufe and E. Fischer. It covers the life and scientific activity of researchers analyzed the characteristics of their presenting factual material and the use of comparative ethnographic method.

Keywords: ethnography Bukovina, Romanian community, culture and everyday life, Austrian researchers.

Початок формування етнографії Буковини як науки припадає на другу половину XIX ст., хоча окремі етнографічні розвідки та збір матеріалу проводились уже з кінця XVIII ст. Варто зазначити, що в період перебування Буковини у складі Австро-Угорщини збір етнографічних матеріалів та їх аналіз проводився з описово-пізнавальною метою. Були лише поодинокі випадки, коли дослідники, прагнучи розібратись у питаннях коренів певних етнографічних явищ, пов'язували їх із соціально-економічними факторами певного історичного етапу [3, с. 34]. Саме до таких поодиноких випадків можна віднести науково-дослідницьку діяльність буковинських народознавців Л. А. Симігінювича-Штауфе і Е. Фішера, які займалися вивченням традиційної культури етнічних груп Буковини, в тому числі й румунів.

Професор Чернівецької учительської семінарії Людвіг Адольф Симігінювич-Штауфе народився 28 травня 1832 р. в Сучаві. Його батько-українець був православним священником. Мати походила з німецького роду. Вона виховала сина в німецькому дусі. Після закінчення нижчої реальної школи та гімназії в Чернівцях Л. А. Симігінювич-Штауфе став вільним слухачем Віденського університету. Як вчитель-практикант викладав малювання в нижчій реальній школі м. Чернівці (1850-1851 рр.). В 1852-1856 рр. працював учителем-практикантом у Віденській реальній школі Шоттенфельдер і продовжував навчання в університеті. Закінчив університет 1855 р. У 1856-1858 рр. був суплентом (практикантом) в Чернівецькій гімназії. 1858 р. посів місце вчителя у римо-католицькій гімназії в Кронштадті (Брашов). У 1876 р. отримав дозвіл від королівсько-угорської атестаційної комісії Клаузенбурзького університету (Клуж) на викладання в угорських середніх школах географії та історії як основного предмета та німецької мови – як додаткового. Того ж року повернувся до Чернівців, де до самої смерті (помер 19 травня 1897 р.) працював в учительській семінарії [5, с. 294].

У 1884 році Л. А. Симігінювич-Штауфе видав історико-етнографічне дослідження «Етнічні групи Буковини», чимало місця в якому відведено румунам. Досить цікавою є етнопсихологічна характеристика представників цієї етнічної групи: «...ця залізна людина не позбавлена ні здібності до навчання, ні прагнення і самозречення, завдяки яким досягається вправність. Але вона хоче, щоб нею керували; де є керівництво і заохочення, там досягаються щасливі результати... У повсякденному житті румун приязний, радий людям і добрий. Він схильний до мирного сусідства з представниками інших націй» [7, с. 14].

Описуючи народний одяг румунів, етнограф зазначає, що він нагадує одяг римлян, але разом з тим він не вважає це винятковою рисою лише румунського одягу, зазначаючи, що подібне можна побачити і у селян інших народностей [7, с. 14]. Досить повно подана інформація про статево-вікові особливості традиційної ноші (акцентується увага на комплексі жіночого одягу, який має досить багато прикметних ознак), диференційовано також буденний і святковий одяг селян і заможних верств

населення, використання прикрас тощо [7, с. 15-17]. Окремо варто відзначити й те, що дослідник відзначає факти запозичення структурних елементів одягу представниками середнього класу румунів від німецького населення [7, с. 18]. Більше того, говорячи про румунських дворян (бояр), науковець відзначає, що окремі з них носять «елегантний французький одяг». Взагалі автор констатує, що румунські міщани лише у виняткових випадках – з нагоди свята або для ствердження національної вдачі – вдягали щось із національного костюма. Так, у жінок це могла бути блузка, яку охоче імітували у вищих колах завдяки різноманітній вишивці [7, с. 19].

Характеризуючи харчовий раціон, дослідник вказує на взаємні запозичення між румунами та українцями (мамалига, борщ), відзначаючи при цьому наявність великої кількості страв з кукурудзяної муки (мамалига, малай, плацента) [7, с. 20].

Подаючи інформацію про народну архітектуру, автор зауважує що в румунів досить поширеними були так звані «курні» хати, тобто без димарів. З надзвичайною проникливістю Л. Симігінович-Штауфе підкреслює той факт, що в житлових приміщеннях румунів були відсутні дверні замки, їх замінювали звичайні дерев'яні засуви. Натомість на дверях господарських будівель (комор, лозниць) можна було побачити справжні навісні залізні замки [7, с. 21].

Дослідник порівнює селянське житло з оселями представників інших верств суспільства. Так, він пише, що житло міщанина, священника і бідного дворянина, на відміну від звичайного сільського, мало добротний дах, покритий дранкою, на самому даху вже можна було побачити димар чи принаймні отвір для диму. Гребінь даху прикрашався різьбленням. Нижні краї даху виходили далеко за стіни, до того ж покрівля підтримувалася точеними дерев'яними колонами [7, с. 22].

Симпатії дослідника стосовно румунського селянина виразно проступають при описі його господи: «у деяких розважливих сільських господарів можна досить приємно провести вільну годину, тому що більш інтелігентний сільський житель, що заснував свій добробут завдяки невтомній діяльності, дбає про те, щоб уже один погляд на його володіння справляв гарне враження. І це йому вдається, тому що сам вигляд подвір'я радує серце! Лозниця для фруктів великих розмірів, охайні скирти, на потрібному місці насип землі у формі хижки, під яким зберігається картопля, дають зрозуміти, що головне заняття румунів – сільське господарство» [7, с. 23].

З галузі духовної культури досить детально описана дослідником календарна і сімейна обрядовість, зокрема дівочі ворожіння на Андрія і Різдво [7, с. 27], урочисте святкування Великодня, суворе дотримання Великого посту, похоронні звичаї [7, с. 28-29].

У 1898 р. Австро-Угорщина підбивала підсумки 50-річного правління імператора Франца Йосифа I. До цієї дати в Чернівцях було підготов-

лене видання під назвою «Буковина. Загальне краєзнавство», над яким працювали співробітники крайового жандармського командування № 13. Автором етнографічної частини праці був обер-лейтенант жандармерії Едуард Фішер [1, с. 205]. Народився він 18 січня 1862 р. в буковинському селі Карапчів у сім'ї управителя маєтку. Освіту здобув у німецькій гімназії в Чернівцях. Військову службу розпочав у 41-му Буковинському піхотному полку, добровільно вступивши до нього 29 жовтня 1879 р. У 1882-1885 рр. навчався в кадетській школі Кракова – Лобзова. 18 серпня 1885 р. став заступником кадет-офіцера 41-го піхотного полку в Чернівцях. У 1888 р. одержав чин лейтенанта. З 1 жовтня 1890 р. перейшов на службу до управління крайової жандармерії в Чернівцях. Там отримав чергові звання обер-лейтенанта та ротмістра. 1 травня 1912 р. став майором і обійняв посаду начальника крайової жандармерії [4, с. 70].

Сьогодні, з висоти ХХІ ст. у багатьох наших сучасників може викликати подив та обставина, що матеріали були зібрані й опубліковані офіцером крайової жандармерії Буковини. Але дивини в цьому не було. Книга готувалася тоді як термінове замовлення до 50-річчя правління імператора Франца Йосифа (1898 р.). Автор передмови до українського перекладу (2004 р.), відомий дослідник історії Буковини В. Ботушанський зазначав з цього приводу наступне: «яка тоді була найбільш організована і дисциплінована сила в краї з певним числом інтелектуалів, зі значною інформацією «в руках» про мешканців краю, яка могла швидко виконати таке завдання? Жандармерія. Звичайно, залучаючи декого з університетських фахівців як консультантів, рецензентів» [6, с. 7].

Згадану книгу можна охарактеризувати як своєрідну енциклопедію буковинознавства, в якій представлений матеріал, поділений за наступними рубриками: населення Буковини; топографічний опис населених пунктів; історія Буковини; культурний стан Буковини.

Етнографічний матеріал представлений у першій частині монографії, в якій подана інформація про традиційну культуру десяти етнічних груп, що населяли Буковину в австрійський період. За фактологічним обсягом найбільшими є підрозділи, присвячені титульним¹ етносам краю – румунам і русинам (українцям). Відповідно до тематики нашої статті найбільший інтерес становить розділ, присвячений румунському населенню Буковини. Матеріал подано в чіткій логічній послідовності, який охоплює вісімнадцять пунктів [6, с. 47-97]. У перших п'ятих пунктах розглядаються питання про чисельність населення, етногенез і праатьківщину, антропологічна та лінгвістична характеристика, а також особливості народної поезії румунів [6, с. 47-54]. З представленої в цій частині розділу

¹ Титульний етнос – найстаріший (автохтонний) і найчисельніший етнос певної території (країни), що визначає і робить головний внесок у розвиток різних суспільних сфер, а також дає своє ім'я державі та її головним атрибутам (кордонам, офіційній мові спілкування, урядові, парламенту тощо) [2, с. 422].

інформації цікавою є етнопсихологічна характеристика буковинських румунів, яка значно доповнює оцінку Л. А. Симігінювича-Штауфе: «румун – замкнутий і не кожному довіряє; він висловлюється обдуманно і ніколи не бреше, але й не говорить правди, якщо вона йому може нашкодити, у такому випадку мовчить. Але якщо здобути довіру румуна, то можна цілком покластися на його вірність. Довіра і вірність є у румунів загалом поняттями тотожними.

Численні дослідники – навіть румуни – стверджують: «Не можна поккладатися на гордість румуна». Наскільки це стосується всіх румунів – питання може лишатися відкритим, але на Буковині не знають гордовитішого народу, ніж гірські румуни. Румунський гірський житель пишається тим, що він сам собі господар; він не схиляється ні перед ким, окрім Бога і монарха. Він завжди знає, як берегти свою честь, і ніколи не продається. Румун – також гарний і покірний громадянин держави, він миролюбний, любить порядок та дисципліну...». «...Жвавий темперамент, витримка, послідовність і обумовлені ними певні способи мислення, почуття і дії – це характерні риси, що притаманні всій нації» [6, с. 50-51].

Виклад власне етнографічного матеріалу починається з характеристики традицій та звичаїв при зустрічах і клятви. В першу чергу, автор зазначає, що в основу більшості традицій і звичаїв буковинських румунів покладений морально-релігійний або моральний зміст. Народ ретельно дотримується успадкованих від предків звичаїв, оскільки вірить, що, з одного боку, від цього залежить земне щастя чи блаженство в загробному житті, або, з другого боку, будь-яке відхилення від успадкованих звичаїв представить згадану особу у викривленому світлі [6, с. 54]. Далі подаються найбільш поширені вербальні звороти, якими румуни користувалися з метою підтвердження правдивості своїх свідчень у церкві чи перед судом; форми вітань у спілкуванні з одноплемінниками, представниками інших етнічних груп та високопоставленими особами [6, с. 56].

Чимала увага приділена іграм, танцям і розвагам, що побутували серед буковинських румунів: охарактеризовані ігри з м'ячем («haricul» або «mingea», а також «poică», «dea liafă»), традиційні танці: аркан (arcanul), кореб'яска (corăbiască), мармітіца (marmitică), бетута (bătută), ляхська (lesască), велика гора (hora mare), молдовіняска (moldovinească), чабан (ciobanul), попівський танець (brâul popii), жайворонок (ciocârlanul), руська (rusească), а також особливості проведення дозвілля молоді [6, с. 56-58].

Детально описана сімейна обрядовість, а саме етапність та регіональна варіативність сватання й весілля; ритуали, пов'язані з народженням та хрещенням; похороном [6, с. 58-67].

Говорячи про релігію, дослідник звертає увагу на терпимість і толерантність румунів стосовно іновірців. Він також висловлює думку, що румунський народ і релігія розвивалися одночасно у суворій цілісності й що народ під час свого розвитку у релігійному плані не належав ні до римської, ні до східної церкви, а сповідував цілком особливу релігію –

релігію, яка мала не тільки вищу церковну, але й вищу світську владу [6, с. 68].

Цілком логічним видається наступний параграф, присвячений повір'ям румунського народу, причому на початку автор констатує факт, що релігія і повір'я румунів тісно пов'язані між собою. Вказується також на наявність багатьох дохристиянських елементів, чим і пояснюється оригінальність та своєрідність космогонічних і демонологічних уявлень, прикмет, забобон тощо [6, с. 71-80].

Щоб завершити огляд духовної культури румунів, варто також згадати про народну медицину, якій присвячений останній параграф розділу, де зазначається, що румунське сільське населення лікується від багатьох хвороб, з одного боку, замовляннями, а з другого – різноманітними травами, перераховуються найбільш поширені фітотерапевтичні «лікарські» засоби, а також отруйні рослини [6, с. 95-97].

З матеріальної культури в даному дослідженні представлена інформація про прикраси, одяг, харчування, народну архітектуру і господарські заняття, що супроводжується ілюстративним матеріалом у виконанні обер-лейтенанта жандармерії Владислава Журковського [6, с. 80-93].

З-поміж значного обсягу інформації, варто виділити саме ту, що засвідчує надзвичайну спостережливість, яка може бути властивою саме охоронцю правопорядку чи етнографу, який безпосередньо займається збором польового матеріалу. Мова йде про таке актуальне питання, як консервативність румунів і сприйняття впливів ззовні. Так, характеризуючи традиційний одяг, дослідник зазначає наступне: «якщо натура румунського селянина схильна до консервативного збереження успадкованих звичаїв, то все ж жіноча частина не цілком відгороджується від впливу моди. У деяких селах, зокрема поблизу міст, можна часто бачити, особливо в неділю, дівчат у скроєних по-міському сукнях, що оздоблені оксамитом і шовком. Подекуди увійшла в ужиток навіть парасоля, хоч вона серед селянок є ще великою рідкістю» [6, с. 82].

Отже, етнографічний матеріал, поданий у працях австрійських дослідників, насичений фактажем і цікавими подробицями з різних сфер культурного життя буковинських румунів. З цілковитою впевненістю можна стверджувати, що науковці в цілому об'єктивно висвітлили означену тему, не обмежуючись при цьому описовістю, а використовуючи почасти й порівняльно-етнографічний метод, беручи до уваги міжкультурні взаємовпливи.

Джерела та література: 1. Буркут І. Чернівці відроджують давню славу міста з європейськими традиціями книгодрукарства // Зелена Буковина. – 2000. – № 1-2. – С. 205-206; 2. Кафарський В. І., Савчук Б. П. Етнологія. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 432 с.; 3. Кожолянко Г. Етнографія Буковини другої половини ХІХ-ХХ ст. // БІЕВ. – Вип. 2. – Чернівці: Місто, 2000. – С. 34-37; 4. Федорук А., Чучко М. Післяслово / Фішер Е. Козмін. До питання про історію мол-

давсько-польської війни 1497 року. – Чернівці: Зелена Буковина, 2003. – С. 69-78; 5. Чучко М. Традиційна культура і побут буковинських липован в дослідженнях Л. А. Симігінвича-Штауфе, Й. Полека та нотатках Н. Йорги // Етнос. Культура. Духовність. Матеріали науково-практичної конференції «Інноваційні моделі розвитку туристичної інфраструктури України. Буковинське та світове старообрядництво: історія, культура, туризм». – Чернівці, 23-24 вересня 2006 р. – Ч. II. – Чернівці, 2006. – С. 294-298; 6. Die Bukowina. Eine Allgemeine Heimatkunde = Буковина. Загальне краєзнавство / Переклад з нім. Ф. С. Андрійця, А. Т. Квасецького / Науковий редактор: В. М. Ботушанський – Чернівці: Зелена Буковина, 2004. – 488 с.; 7. Simiginowicz-Staufe L. A. Die Volkergruppen der Bukowina. – Czernowitz: Druck und Verlag von H. Czopp, 1884. – 203 s.

УДК 393(477.85)

Георгій КОЖОЛЯНКО

РОЗВАГИ ТА ІГРИ У ПОХОВАЛЬНОМУ ОБРЯДІ БУКОВИНЦІВ

У статті досліджуються питання ігрової культури українців Буковини. Вивчено призначення, символіку та магичний зміст розваг та ігор під час поховального обряду.

Ключові слова: ігри, розваги, магія, символіка, душа, похорон, потойбічний світ.

Георгій КОЖОЛЯНКО

ЗАБАВЫ И ИГРЫ В ПОХОРОННОМ ОБРЯДЕ БУКОВИНЦЕВ

В статье исследованы вопросы игровой культуры украинцев Буковины. Изучено назначение, символика и магическое содержание забав и игр во время похоронного обряда.

Ключевые слова: игры, забавы, магия, символика, душа, похорон, потусторонний мир.

George KOJOLIANKO

FUN AND GAMES IN THE FUNERAL CEREMONIES BUKOVYNTSEV

This article investigates the issue of game culture Ukrainian Bukovina. Study purpose, symbolism and magic content fun and games during the burial ceremony.

Keywords: games, entertainment, magic, symbolism, soul, funeral hereafter.

Закономірним у життєвому циклі людини є смерть. Поряд з іншими етапами життя смерть для людини в період цивілізованого існування була і є однією з найнебажаніших, але неминучих подій.